

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИНАМІКИ БЕЗРОБІТТЯ В АЗЕРБАЙДЖАНІ

Проведений аналіз сучасного стану безробіття в Азербайджані. На базі даних вибіркового обстеження економічної активності населення й офіційно зареєстрованого безробіття виявлені специфічні особливості останнього. У розрізі різних показників досліджені основні тенденції динаміки безробіття.

The analysis of the current state of unemployment in Azerbaijan are made. Based on sample surveys of economic activity of the population and officially registered unemployment revealed specifics of the latter are identified. In terms of different indicators to study the main trends in unemployment are investigated.

Ключові слова: безробіття, структура безробіття, рівень утворення, рівень безробіття, ефективна зайнятість.

Період переходу Азербайджану від планової економічної системи до ринкової, розриваючи існуючі зв'язки, як і для інших пострадянських республік, супроводжувався важкими економічними, політичними й соціальними потрясіннями. Так, значним трансформаціям піддався якісний і кількісний склад населення, зокрема його трудовий потенціал. Еволюція технологій викликала спад виробництва на багатьох підприємствах з морально застарілою технікою й технологією. Сильний негативний вплив на трудові відносини зумовлена окупацією Вірменією 20% території Азербайджану в Нагорному Карабасі й 7-ми прилеглих районах країни, що викликала втрату більше 300 тисяч робочих місць і появи 1 млн

біженців і переселенців. Всі ці причини сприяли посиленню напруженості на національному ринку праці й стимулювали лавинообразний ріст чисельності безробітних громадян.

Відповідно до світової практики рівень безробіття вимірюється двома методами — на базі офіційних даних органів служби зайнятості про зареєстрованих безробітних й на основі вибіркового обстеження економічної активності населення. Уперше в Азербайджані обстеження економічної активності населення Азербайджану за методологією Міжнародної організації праці (МОП) було проведено в 1995 році. Відповідно до результатів цього обстеження кількість людей, кваліфікованих як безробітні (не

мають певного місця роботи або дохідного заняття, що приносить прибуток, активно шукаючу роботу й готові в будь-який час приступитися до роботи), склали 17,2% економічно активного населення.

Офіційна реєстрація безробіття в країні почалася з 1991 року після прийняття Закону Азербайджанської Республіки "Про зайнятість" і створення органів служби зайнятості. Дослідження показують, що чисельність офіційно зареєстрованих безробітних у період з 1991 року по 1995 роки зростала високими темпами, що пов'язано зі збільшенням кількості працівників, що вивільнилися, у перші роки перехідного періоду, а також із втратою робочих місць на окупованих територіях. У наступні роки темпи

Таблиця 1. Динаміка чисельності безробітних і їхня структура за статтю

		2003	2004	2005	2006	2007	2008
Безробітні - усього тис.чол.	тис.чол.	400,9	348,7	317,8	291,2	281,1	262,2
У тому числі:	тис.чол.						
- чоловіка		206,2	179,8	164,1	157,0	163,9	142,4
- жінки	тис.чол.	194,7	168,9	153,7	134,2	117,2	119,8
Офіційно зареєстровані безробітні людина	людин	54365	55945	56343	53862	50651	44481
У тому числі:	людин						
- чоловіка		25313	26669	27265	26323	25322	23608
- жінки	людин	29052	29276	29078	27539	25329	20873
Получаючі посібник по безробіттю	людин	3111	3084	2087	2281	2523	2109
У тому числі:	людин						
- чоловіка		1808	1887	1316	1488	1655	1350
- жінки	людин	1303	1197	771	793	868	759

Джерело: Статистичні показники Азербайджану. — Баку, 2009.

росту офіційно зареєстрованих безробітних понизилися. Динаміка чисельності офіційно зареєстрованих безробітних показує, що лише незначна частина безробітного населення звертається до цих структур для офіційної реєстрації й працевлаштування. Однієї із причин такого положення є недосконалість законодавства в питаннях забезпечення стійкого балансу в трудових відносинах між працівниками, роботодавцями й державою.

Цілеспрямовані реформи створили міцну основу для встановлення в країні політичної й економічної стабільності й соціально-економічного розвитку країни. Нові соціально-економічні реалії в країні, спрямовані на вдосконалення політики держави в сфері зайнятості, знайшли своє відбиття в прийнятті в 2001 році нової редакції Закону "Про зайнятість".

Сучасне безробіття в Азербайджані є наслідком становлення, розвитку й поглиблення ринкових відносин. Безробіття в республіці має як свої специфічні особливості, так і характеризується рисами, що властиві іншим розвиненим країнам. Далі в роботі на базі результатів наступних вибіркових обстежень економічної активності населення Азербайджану, проведених у період 2003—2008 років за технічної підтримки МОП, а також даних зареєстрованого безробіття, проведений аналіз сучасних тенденцій у розрізі різних показників, у розряд яких можна віднести рівні безробіття по окремих категоріях населення (наприклад, жінки, чоловіки і т.д.), структурі безробітних за статтю, рівнем утворення, віком й т.п.

Відповідно до динаміки чисельності безробітних і їхньої структури за статтю (табл. 1) загальна чисельність безробітних в 2008 році склала 65,4% від значення відповідного показника в 2003 році, а чисельність зареєстрованих безробітних — відповідно 81,8%. Скорочення рівня безробіття було наслідком відкриття нових робочих місць і забезпечення тисяч безробітних оплачуваною роботою.

Аналіз структури безробітних за статтю свідчить, що серед офіційно зареєстрованих безробітних в 2003 році жінки становили більшість (53,4%). Ця тенденція, що тривала до 2007 року, в 2008 році змінилася на користь чоловіків, питома вага яких склала 53,1%, а на частку жінок припадало менш половини безробітних (46,9%).

За період 2003—2008 років питома вага громадян, що одержують допомогу з безробіття, в загальній чисельності безробітних значно понизилася — з 5,7% в 2003 році до 0,8% в 2008 році. Якщо в статевому розрізі до 2002 року серед осіб, що отримували допомогу з безробіття, переважали жінки, то, починаючи з 2003 року, це співвідношення почало змінюватися на користь чоловіків і в 2008 році їхня питома вага склала 64,0% (табл. 2).

Як видно з таблиці, розподіл безробітних за статтю залежно від вікової структури має значні розходження. Так, якщо до 2007 року в молодіжних вікових групах (20—24 і 25—34) спостерігалася відносна перевага жінок, то в 2008 році ситуація змінилася на користь чоловіків. Розподіл безробітних передпенсійного віку за статтю відрізняється мінливим характером. Серед інших категорій осіб працездатного

Таблиця 2. Статтєво-віковий розподіл безробітних, зареєстрованих органами служб зайнятості (у відсотках)

	2003		2006		2007		2008	
	Чоловік-	- жінки						
15-19 років	-	-	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3
20-24 років	18,0	18,6	16,7	18,2	17,0	18,1	15,9	15,2
25-34 років	25,6	28,0	32,6	32,6	33,1	33,8	31,8	28,2
Особи передпенсійного віку	4,5	4,4	3,2	3,1	2,6	2,1	2,4	2,7
Особи працездатного віку	51,9	49,0	47,2	45,8	47,1	45,8	49,6	53,2
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: Ринок праці. Статистичний збірник. — Баку, 2009.

віку, за винятком 2008 року, стабільно переважає питома вага чоловіків. У найбільше економічно активних вікових групах (20—24 років і 25—35 років), представлених молоддю, частка як жінок, так і чоловіків досить висока, однак серед безробітних жінок спостерігається тенденція до зменшення — з 46,6% в 2003 році до 43,4% в 2008 році. Питома вага чоловіків у зазначених вікових групах, навпаки, збільшуючись рік у рік, в 2008 році досягла 47,7% проти 43,6% в 2003 році.

Результати вибіркових обстежень економічної активності населення, проведених в 2003, 2006 і 2008 роках, показали, що більше половини безробітних по країні мають особи з повною (11 класів) і загальною середньою (9 класів) освітою, що відповідно у зазначених роках склало 77,5%, 71,8% і 66,9% (таблиця 3).

Як бачимо з таблиці, більша частина безробітних мають середню освіту, тобто питома вага безробітних, що мають середню освіту, у загальній чисельності безробітних досить значна і складає в 2003 році — 69,2%, в 2006 році — 69,3% і в 2008 році — 58,2%. Це означає, що трудові резерви в країні представлені особами, що мають середню освіту. Отже, система освіти (як формальної, так і неформальної) повинна пропонувати цим людям гнучкі шляхи набуття кваліфікації.

Спостерігається значний ріст у складі безробітного населення з вищою (повною і незакінченою) освітою, що склало у зазначених роках відповідно 9,2%, 14,4% і 12,8%. При цьому питома вага безробітних чоловіків з вищою (повною і незакінченою) освітою з 57,3% в 2003 році збільшився до 83,9% — в 2008 році. Щодо безробітних зі середньоспеціальною освітою спостерігається нестабільна тенденція, тобто якщо в 2003 році переважали жінки (63,3%), то в 2008 році їхня частка знизилася до 35,5%. У розподілі безробітних із професійною освітою жінки склали всього одну третину.

Як відомо, у загальній чисельності безробітних,

Таблиця 3. Розподіл безробітного населення за рівнем освіти (у відсотках)

Рівень утворення	2003	2006	2008
Усього	100	100	100
У тому числі: вища (повна й незакінчена)	9,2	14,4	12,8
середньоспеціальне	8,5	9,4	17,0
професійна	4,1	3,9	3,3
повна середня	69,2	69,3	58,2
загальна середня	8,3	2,6	8,7
початкова	0,6	0,3	-
не мають освіти	0,1	-	-

Джерело: Обстеження економічної активності населення Азербайджану. — Баку, 2004; Обстеження економічної активності населення Азербайджану. — Баку, 2008; Ринок праці. Статистичний збірник. — Баку, 2009.

Таблиця 4. Розподіл безробітних, офіційно зареєстрованих в органах служби зайнятості, за рівнем освіти (у відсотках)

	2003		2006		2008	
	Чоловіка	Жінки	Чоловіка	Жінки	Чоловіка	Жінки
Усього	100	100	100	100	100	100
У тому числі: вища	34,5	21,8	41,4	24,1	45,5	28,8
середньо-спеціальна	31,4	37,5	30,0	36,2	30,9	41,2
професійна	-	-	139	18,4	13,5	15,7
загальна середня	29,6	35,2	11,8	18,3	8,0	11,7
некінчена середня	4,5	5,5	2,9	3,0	2,1	2,6

Джерело: Ринок праці. Статистичний збірник. — Баку, 2009

розрахованих за методикою МОП, певну частину становлять безробітні особи, офіційно зареєстровані в органах служби зайнятості. Насамперед, слід зазначити, що хоча питома вага останніх у загальній чисельності безробітних збільшилася з 13,6% в 2003 році до 17% в 2008 році, проте рівень офіційної реєстрації залишається ще на низькому рівні.

Динаміка розподілу офіційно зареєстрованих у період 2003—2008 років безробітних за рівнем освіти показує, що серед цієї категорії населення зростає частка громадян з вищою і середньоспеціальною освітою (з 17,7% в 2003 р. до 29,7% в 2008 р.), а частка осіб із професійною й середньою освітою зменшилася (відповідно, 4,1% і 3,3%). Структура офіційно зареєстрованих безробітних за рівнем освіти (як серед жінок, так і серед чоловіків) рік у рік зазнає певних змін. В 2003—2008 роках частка чоловіків з вищою освітою збільшилася з 34,5% до 45,5%, а питома вага жінок підвищився відповідно з 21,8% до 28,8% (табл. 4).

Збільшення в чисельності безробітних питомої ваги осіб з вищою освітою свідчить про дисбаланс між попитом та пропозицією внаслідок невідповідності професійно-кваліфікаційної структури робочої сили вимогам ринку праці. Подібна тенденція спостерігається також серед офіційно зареєстрованих органами служби зайнятості жінок із середньоспеціальною освітою, тобто в загальній чисельності безробітних частка жінок, що має середньоспеціальну освіту, підвищилася з 37,5% до 41,2%. Серед чоловіків із середньоспеціальною освітою, навпаки, спостерігається тенденція до зменшення, тобто їхня частка з 31,4% понизилася до 30,9%. Питома вага безробітних із загальною й незакінченою середньою освітою для обох статей зменшилася в 2—3 рази.

Для забезпечення ефективної зайнятості населення в Азербайджані проводиться як активна, так і пасивна політика на ринку праці. Так, одним з основних заходів, реалізованих органами служби зайнятості, є сприяння в працевлаштуванні, що включає підбір підходящої роботи, професійну підготовку, професійну орієнтацію. На тимчасовому інтервалі 2003—2008 років спостерігається ріст чисельності осіб, забезпечених прийнятною роботою за допомогою органів служби зайнятості. Так, в 2008 році чисельність працевлаштованих органами служби зайнятості в порівнянні з 2007 роком збільшилася на 1,4%, у тому числі кількість залучених до суспільних робіт зростає на 4,1%. Загальна чисельність працевлаштованих, що звернулися до органів служби зайнятості, з 65,4% в 2007 році збільшилася до 71,6% в 2008 році, що свідчить про те, що більшість осіб, що шукали роботу, вже працевлаштовані.

Іншим заходом, що грає важливу роль у забезпеченні гідною працею безробітних і громадян, що шукають роботу, особливо молоді, є організовані з 1997 року у всіх регіонах республіки щорічні ярмарки праці. Основною метою ярмарків праці є органі-

зація безпосереднього контакту між роботодавцями, безробітними й особами, що шукають роботу й тим самим створення можливості для відбору претендента, що відповідає вимогам роботодавця.

"Коефіцієнт корисної дії" ярмарків праці, проведених за період з 1997 по 2009 роки, з кожним роком росте. Так, якщо в 1997 року на ярмарках праці 1242 підприємства надали всього 11007 вакансій, то в 2003 році 11829 підприємств запропонували 13175 вакансій; на ярмарках праці, проведених в 2008 році, 3341 підприємства надали 29419 вакансій, а в 2009 році 3022 підприємства — 24190 вакансій.

Якщо в 1997 році на ярмарках праці особи, що шукали роботу працевлаштовані 12,9%, в 2003 році — 15,8%, цей показник в 2004 році склав 19,2%, в 2008 році — 22,0%, а в 2009 році — 26,6%.

Слід зазначити, що громадяни, що беруть участь на ярмарках праці, поряд із забезпеченням роботою, залучаються також до професійного навчання й до суспільних робіт.

Починаючи в 2007 року, для випускників і студентів вузів з метою інтеграції останніх на ринок праці по одержуваних спеціальностях проводяться заходи під девізом "Перші кроки в кар'єрі". В 2008 році на ярмарках по працевлаштуванню студентів з боку 311 підприємств було представлено 1733 вакансій і 433 чоловік були забезпечені роботою.

Ще одним з активних заходів на ринку праці є створення бірж праці, націлених на усунення напруженості в сфері зайнятості, підвищення ефективності забезпечення населення роботою. Цей тип служби забезпечує посередництво між роботодавцями й особами, що шукають тимчасову роботу відповідно до потреб ринку праці. Біржа приймає замовлення від населення й окремих підприємців на надання тимчасових послуг з ремонту, будівництва, озеленення й інших типах послуг, а також забезпечує попит на тимчасових працівників різних професій і спеціальностей.

Пасивна політика на ринку праці, спрямована на згладжування негативних наслідків безробіття, містить у собі виплату гарантованих державою посібників безробітним громадянам.

Аналіз чисельності осіб, що отримують допомогу по безробіттю, протягом 2003—2008 років демонструє істотне скорочення останніх, що є наслідком проведених активних заходів. Так, у порівнянні з 2003 роком в 2008 році чисельність безробітних, що одержують допомогу, склала всього 67,8%. Це зменшення знайшло своє відбиття в першу чергу щодо жінок: в 2008 році в порівнянні з 2003 роком чисельність жінок, які отримували допомогу по безробіттю, склала 58,3%, чисельність чоловіків — 74,7%. Якщо в 2003 році в складі осіб, що отримували допомогу по безробіттю, питома вага жінок складала 41,9%, то в 2008 році цей показник зменшився до 36%.

Література:

1. Статистичні показники Азербайджану. — Баку, 2009.
2. Обстеження економічної активності населення Азербайджану. — Баку, 2004.
3. Обстеження економічної активності населення Азербайджану. — Баку, 2008.
4. Ринок праці. Статистичний збірник. — Баку, 2009.
5. Утворення, наука й культура в Азербайджані. — Баку, 2009.
6. Електронний ресурс. — Режим доступу: www.azstat.org

Стаття надійшла до редакції 05.05.2011 р.